

М.В. ПЕТА, канд. екон. наук, доц. НТУ «ХП», Харків

А.О. ІВАНОВА, студентка НТУ «ХП», Харків

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Пропонується використання традиційних показників фінансової стійкості та платоспроможності для оцінки рівня фінансової безпеки вітчизняних підприємств. Визначено порядок формування показників для проведення експрес-діагностики фінансової безпеки підприємства, як складової економічної безпеки підприємства, на основі згортання показників фінансової ліквідності та платоспроможності у єдиний інтегральний показник та порівняння його із значеннями нормативного та граничного інтегральними показниками.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, ліквідність, платоспроможність, інтегральні показники

Вступ. На сьогоднішній день більшість українських підприємств, переживають глибокий спад виробництва і знаходяться в критичному стані або на межі банкрутства. Вихід підприємства з кризового стану передбачає, у першу чергу, ефективне використання фінансових, матеріальних, трудових, інформаційних, техніко-технологічних, екологічних та ін. ресурсів. З точки зору процесів глобалізації та стратегічного розвитку саме стан цих ресурсів та підприємницьких можливостей підприємства, який забезпечує стабільне функціонування та динамічний розвиток, представляє собою економічну безпеку підприємства. Отже економічна безпека підприємства передбачає стійкий розвиток (тобто збалансований і безупинний), що досягається за допомогою ефективного використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам). Для забезпечення ефективного функціонування підприємств у сучасних динамічних умовах необхідні відповідні підходи, що дозволять проводити моніторинг діяльності з точки зору забезпечення та підтримки економічної безпеки підприємства.

Аналіз основних досягнень і літератури. Дослідження окремих теоретичних і практичних аспектів формування підходів до оцінки рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання неодноразово здійснювалися у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: В. Пономарьов та Г. Козаченко, Д. Ковальов та І. Плетнікова, Є. Олейніков, М. Бендіков, Л. Гончаренко та ін. Разом з тим, аналіз наукових публікацій дозволяє констатувати той факт, що в цих розробках існує низка невирішених питань,

щодо застосування єдиного підходу до визначення рівня економічної безпеки та формування інформаційно-аналітичного забезпечення такої оцінки. Наприклад, у роботі С. Покропивного [12] пропонується методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства за допомогою інтегрального показника, складовими якого є функціональні критерії, які визначаються на основі співвідношення можливої величини збитку підприємства і суми витрат на реалізацію заходів, пов'язаних з його попередженням. Проте запропонований критерій може використовуватися тільки у випадку наявності кількісних оцінок збитку, пов'язаного із впливом загроз, а також величини витрат, необхідних для їхнього усунення. Д. Ковальов та І. Плетнікова [11] для оцінки рівня економічної безпеки підприємства ($P_{\text{еб}}$) використовують функціональну залежність, яка базується на локальних функціях залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємств ($f(x_1)$, $f(x_2)$, ..., $f(x_n)$) та коефіцієнтах, які відображають значущість кожного показника. С. Ільшенко [10] пропонує проводити оцінку економічної безпеки підприємства на основі аналізу його фінансової стійкості, рівень якої визначається за достатністю оборотних коштів (власних чи позичених) для здійснення виробничо-господарської діяльності. Л. Гнилицька пропонує впровадження системи збалансованих показників за допомогою яких в залежності від стратегії забезпечення безпеки діяльності підприємства пропонується використовувати різні оцінюючі показники (індикатори економічної безпеки), проте пропонується їх класичне групування за напрямками стратегічного розвитку: клієнти, бізнес-процеси, фінанси, кадровий потенціал [5]. В роботі А.М. Ткаченко та О.Л. Резнікова запропоновано методику оцінку економічної безпеки підприємства за окремими секторами: фінансова безпека, безпека відносин праці, виробнича безпека та безпека збуту. Кожний з показників, що розглядається, пропонується оцінювати з огляду на те, чи є він стимулятором (відповідає максимальному значенню найкращих показників), чи дестимулятором (відповідає мінімальному значенню) для діяльності підприємства [6].

Мета дослідження. Метою статті є дослідження сучасних методик визначення фінансової безпеки підприємств та їх удосконалення на основі використання графічного методу.

Матеріали досліджень. Питання забезпечення умов економічного зростання підприємства знаходяться в центрі уваги багатьох науковців. Найбільшу небезпеку для підприємства становить висока ймовірність втрати виробничого, фінансового, кадрового, техніко-технологічного, екологічного потенціалу, що, у свою чергу, призводить до

погіршення його фінансового стану, зниження конкурентоспроможності та підвищення ризиковості діяльності. Ефективність діяльності підприємства напряму залежить від ефективності фінансової діяльності, що і зумовлює посилення уваги до проблеми фінансової безпеки підприємства.

Так, І.А.. Бланк [8] в своїх роботах наводить загальні характеристики фінансової безпеки підприємства, які полягають в тому, що фінансова безпека:

- 1) виступає основним та найважливішим структурним елементом економічної безпеки підприємства;

- 2) являє собою систему кількісних та якісних індикаторів фінансового стану підприємства, що відображає реальний рівень захищеності його фінансових інтересів;

- 3) створює фінансові передумови сталого розвитку підприємства сьогодні та в майбутньому.

На сьогоднішній день, методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки на підприємствах можливо згрупувати наступним чином (рис.1).

У той же час, існуючі методики можливо поділити на дві великі групи: ті, що призначені для оцінки рівня економічної безпеки в цілому по підприємству, та ті, що спрямовані на оцінку окремих складових економічної безпеки. Проте спільним недоліком існуючих методик є проблема визначення пріоритетності відповідних оціночних показників, трудомісткість проведення та інтерпретації результатів оцінки. Крім того, динамічні ринкові умови господарювання вимагають від керівництва підприємств оперативного реагування на вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, і саме тому використання складних та трудомістких підходів є не виправданим. Практичним інструментом визначення фінансової безпеки підприємства має стати розробка та впровадження експрес – діагности, яка дозволить за її результатами з мінімальними витратами часу та максимальною ефективністю приймати управлінські рішення.

В умовах недостатньо розвинутого інформаційно – аналітичного забезпечення, що притаманне майже кожному вітчизняному підприємству, методика оцінки рівня фінансової безпеки, на нашу думку, має спиратися на традиційні показники, які використовуються у плануванні, обліку та аналізі господарської діяльності підприємства. Одними з найбільш поширених, на сьогоднішній день, є показники оцінки фінансового стану підприємства, які відображають стан фінансово-господарської діяльності підприємства, наявність, розміщення, використання та рух ресурсів підприємства.

Рис. 1 - Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства (узагальнено авторами на основі [5,6,7,8])

Результати досліджень. Враховуючи той факт, що економічна безпека підприємства і, зокрема, фінансова безпека, як одна з її складових, представляє собою комплексне поняття, що викликає необхідність побудови інтегрального показника рівня фінансової безпеки підприємства. Тобто, як стверджують Г.О. Портнова та В.М. Антоненко «логічної завершеності і достатньої об'єктивності результатів аналізу можна досягти, тільки якщо з'єднати в загальний синтетичний показник основні коефіцієнти, що характеризують фінансово-господарську діяльність підприємства» [9].

Узагальнюючи попередні надбання можливо запропонувати наступну послідовність діагности рівня фінансової безпеки підприємств:

1. Визначення переліку фінансових показників, що можуть бути використані для проведення діагности фінансової безпеки підприємства і які можливо розрахувати на основі даних відкритої бухгалтерської звітності: форми 1 «Баланс» та форми 2 «Звіт про фінансові результати».

2. Проведення нормування значень обраних показників за допомогою наступної формули:

$$a_i = \left(\frac{I_{i\phi}}{I_{in}} \right)^n, \quad (1)$$

де $I_{i\phi}$, I_{in} - відповідно фактичне і нормальне значення і-го показника;

n – показник ступеня (для показника типу «мінімум» дорівнює 1, для показника типу «максимум» дорівнює -1).

3. Розрахунок інтегральних показників рівня фінансової безпеки підприємства. Такий розрахунок пропонується здійснити шляхом згортання показників фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності в єдиний показник за допомогою графічного методу. Згідно з графічним методом інтегральний показник визначається як площа багатокутника, число вершин якого відповідає числу приватних характеристик, що враховуються:

$$R_{int\ j} = \sum_{i=1}^n \frac{1}{2} \sin \frac{360}{n} \left[\sum_{i=1}^{n-1} a_i^j a_{i+1}^j + a_1^j a_n^j \right], \quad (2)$$

де R_{int} – інтегральний показник фінансової безпеки j-го підприємства;

n – кількість показників, що оцінюються;

i – індекс поточного показника;

a – довжина відрізка, що відповідає значенню показника.

Для можливості побудови порівняльної характеристики інтегральних показників пропонується розрахувати за цією формулою нормативний інтегральний показник ($R_{int\ норм}$), граничний інтегральний показник (

$R_{int\ гранич}$) та фактичний інтегральний показник (R_{int}).

4. За допомогою отриманих значень інтегральних показників можливо охарактеризувати рівень фінансової безпеки підприємства (табл.1).

Таблиця 1 – Градація рівнів фінансової безпеки підприємства

$R_{\text{інт граници}} > R_{\text{інт}} > R_{\text{інт норм}}$	$R_{\text{інт граници}} < R_{\text{інт}} < R_{\text{інт норм}}$	$R_{\text{інт}} < R_{\text{інт критичн}} ;$ $R_{\text{інт}} < R_{\text{інт норм}}$
стабільний	задовільний	критичний

Проілюструємо розглянутий підхід, використовуючи дані ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина». У таблиці 2 - 3 наведено основні показники, що характеризують фінансову стійкість та платоспроможність ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина».

Таблиця 2 - Показники фінансової стійкості ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина» [4]

Показник	Нормативне значення	Граничне значення	Фактичне значення			Абсолютні відхилення	
			Період 1	Період 2	Період 3	Період 2-Період 1	Період 3-Період 2
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	> 0,5	0,7	0,53	0,48	0,54	-0,05	0,06
Коефіцієнт фінансової залежності	2	1	1,89	2,09	1,87	0,20	-0,22
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	< 0,5	0,7	0,47	0,52	0,46	0,05	-0,06
Коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0,5	0,7	0,14	0,09	0,25	-0,05	0,16
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	< 0,5	1,5	0,14	0,10	0,22	-0,04	0,12
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,1	1	0,89	1,09	0,87	0,20	-0,22

Таблиця 3 – Показники платоспроможність ПАТ Роменський завод
«Тракторозапчастина» [4]

Показник	Нормативн е значення	Граничне значення	Фактичне значення			Абсолютні відхилення	
			Період 1	Період 2	Період 3	Період 2- Період 1	Період 3- Період 2
1	2		3	4	5	(4-3)	(5-4)
Коефіцієнт поточної ліквідності	> 1,5	2	0,79	0,80	0,87	0,01	0,07
Коефіцієнт покриття	> 1,0	2	0,97	0,88	1,29	-0,09	0,40
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,6 - 0,8	1	0,71	0,70	0,80	-0,01	0,10
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	0,1	0,2	0,01	0,05	0,004	0,05	-0,05
Коефіцієнт покриття запасів	0	0,5	3,67	4,87	2,63	1,2	-2,24
Коефіцієнт фінансової автономії	0,5	1	0,53	0,48	0,54	-0,05	0,06

На основі даних таблиць було побудовано діаграму «Паук», яка дає можливість наочної інтерпретації отриманих результатів (рис. 2), що дозволяє швидко визначити поточний стан фінансової безпеки підприємства, а також стан фінансової безпеки, до якого варто прагнути.

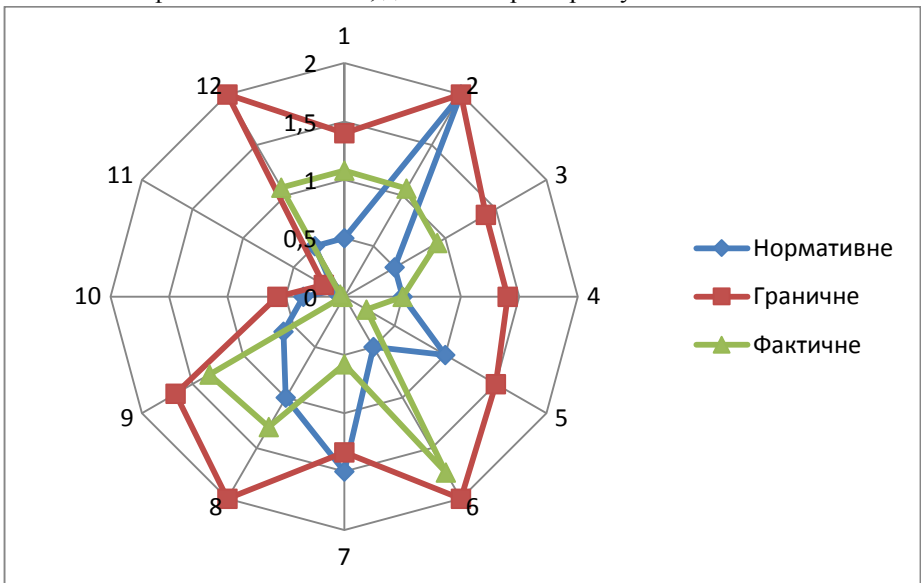

Рис. 2 – Графічна інтерпретація рівня фінансової безпеки підприємства
ISSN 2079-0767. Вісник НТУ «ХПІ». 2013. № 21(994)

Для переведення показників ліквідності та платоспроможності у порівняльний вигляд наступним кроком має стати нормування показників відповідно до формули 1. Для цього необхідно прийняти припущення про те, що якщо позитивне значення для підприємства має зростання показника його вважатимемо за показник типу «максимум» (дорівнює -1) і відповідно показники, які повинні мати тенденцію до зниження, приймаємо за показники типу «мінімум» (дорівнює 1). Інтегральні показники за графічним методом представляють собою площу багатокутника розраховану за формулою 2. Результати розрахунків наведено в табл. 4.

Таблиця 4 – Результати розрахунку інтегральних показників для оцінки фінансової безпеки ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»

	Нормативне значення	Граничне значення	Фактичне значення
Значення інтегрального показника	1,661	6,398	1,948

Таким чином, проведене дослідження свідчить про те, що значення фактичного інтегрального показника рівня фінансової безпеки підприємства знаходиться у межах нормативного та граничного, що дає можливість охарактеризувати стан фінансової безпеки підприємства, як стабільний.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

- на сьогоднішній день фінансова безпека на сьогоднішній день є однією з найбільш актуальних і значущих, проте наукові підходи та методичне забезпечення щодо оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств потребують подальшого дослідження і вдосконалення;

- напрямки вдосконалення оцінки фінансової безпеки підприємств є індивідуальними – їх необхідно вести шляхом відбору необхідних для конкретного суб'єкта фінансових коефіцієнтів та побудови інтегрального зведеного показника, який може бути покладено в основу подальшого оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства;

- для об'єктивного оцінювання фінансової безпеки підприємств пропонується вимірювати відносно нормального та критичного значення інтегрального показника та аналізувати його зміни у динаміці;

- практичне застосування оцінки фінансової безпеки підприємств дозволить отримувати об'єктивну інформацію щодо фінансового стану підприємства та визначати конкретні напрямки підвищення рівня їх фінансової безпеки.

Список літератури: 1. Ареш'єв В.О. Стратегія забезпечення фінансової безпеки підприємства як запорука його ефективного та стабільного функціонування /В.О. Ареш'єв // – 2010. - № 29

2. Ганущак Т.В. Умови забезпечення фінансової безпеки підприємств /Т.В. Ганущак // Наука й економіка. – 2009. – №1(13) 3. Економічна безпека підприємств, організацій та установ. Навч. посіб. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький та ін. – К.: Правова єдність, 2009 4. <http://www.smida.gov.ua/> 5. Гнилицька Л. В. Використання концептуальних основ збалансованої системи економічних показників для оцінки стану та рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності // Л.В. Гнилицька // Фінанси, облік і аудит – 2011 - № 18. – С. 263-271 6. Ткаченко А.М., Резніков О.Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства / А.М. Ткаченко, О.Л. Резніков // Вісник економічної науки – 2010. - №1 – С. 101-106. 7. Іванюта Т.М., Заїчковська А.О. Економічна безпека підприємства:навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковська – К.: Центр учбової літератури, 2009 – 256 с. 8. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент: Навч. курс. – К.: Ніка-центр, Ельга, 2001. – 528 с. 9. Портнова Г.О, Антоненко В.М. / Г.О. Портнова, В.М. Антоненко // Фінансова безпека підприємств: сучасні погляди щодо сутності та оцінки - Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, № 1, 2012 – С. 345-355. 10. Ільяшенко С.М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки / С.М. Ільяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3.- С. 12-19. 11. Ковальов Д. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства / Д. Ковальов, І. Плетникова // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 35–40. 12. Економіка підприємства (структурно-логічний посібник) / За ред. С. Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2001. — 457 с.

Надійшла до редколегії 06.02.2013

УДК 658.15.012

Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства/М.В. Рета, А.О. Іванова // Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 21 (994) - С. 29-37. Бібліогр.: 12 назв.

Предлагается использование традиционных показателей финансовой устойчивости и платежеспособности для оценки уровня финансовой безопасности отечественных предприятий. Определен порядок формирования показателей для проведения экспресс-диагностики финансовой безопасности предприятия, как составляющей экономической безопасности предприятия, на основе свертывания показателей финансовой ликвидности и платежеспособности в единый интегральный показатель и сравнение его со значениями нормативного и предельного интегральным показателям.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, ликвидность, платежеспособность, интегральные показатели

Proposed use of traditional indicators of financial stability and solvency to assess the financial security of domestic enterprises. The order of the formation of indicators for rapid diagnosis of financial security company, as a component of economic security, based on coagulation indicators of financial liquidity and solvency in a single integrated indicator and compare it with the values and normative boundary integral indicators.

Keywords: economic security, financial security, liquidity, solvency, integrated indicators